

den autodidakte Blomberg, den eviga pojken, var en sorts verklighetens Tintin.

Att jag sedan personligen är en smula förvånad över vad Repo med stöd av Blombergs korrespondens skriver om filmregissören Torgny Anderberg – som Blomberg samarbetade med i flera dokumentärfilmer – är en annan sak. Han skulle inte ha känt något djupare engagemang för indianerna, och Blomberg skulle inte ha tjänat något att tala om ifråga om pengar från deras gemensamma filmprojekt, t.ex. klassikern *Anaconda* (1954). Jag lärde inte känna Anderberg förrän i slutet av hans liv, på 1990-talet, och människor kan ju förändras med åren, men jag upplevde i alla händelser Anderberg som genuint indignerad över indianernas situation i Amazonas. Därmed vill jag inte påstå att den bild vi får i Repos bok är felaktig eller orättvis, bara att jag skulle ha velat veta lite mer.

Repo skriver genomgående som reportagejournalist, vilket ger texten en rapphet och många sköna formuleringar, som när han arbetar med Blombergs efterlämnade material, insatt i dammiga pärmar: ”jag blåddrar så att krigstidens smuts fyller igen mina fingeravtryck”. Men den journalistiska stilen ger också bitvis en irriterande korthuggenhet med ofullständiga meningar som bryter av mot Blombergs mer konventionella berättarstil.

Vissa citat ur Blombergs böcker återges utan klar källhänvisning, och ibland blir det Repo skriver i anslutning till citaten direkt missvisande eftersom de hämtats ur samlingsvolymen men skrivits tidigare än vad man som läsare får klart för sig. Repo nämner exempelvis att Blomberg i sin bok *Äventyr i djungeln* (1962), först efter 24 år, beskrev hur han slutade jaga med gevär efter en skakande upplevelse på Borneo och höll sig till jakt med kamera istället. I själva verket var det i *Såna djur finns* från 1956, alltså efter 17 år, som han först skrev detta. Det finns även en och annan uppgift där Repo nog av bara farten blandat ihop saker och ting. Han nämner bl.a. att Blombergs sista bok, *Tropisk utsikt* (1976), var ”en volym med stoff från tidigare böcker”, men det var den inte alls, och eftersom Repo byggt ett kapitel på ett som har samma titel – ”Expedition Europa” – i den nämnda boken är det klart att han känner väl till den. Till småfelen, som antagligen bara vi gamla reptilvänner fäster oss vid, hör att *Reptilia* faktiskt inte var en stencilskrift utan en tryckt (men kortlivad) tidskrift och att sköldpaddor inte är några paddor.

Dessa påpekanden får tas för vad de är: resultaten av en Blombergsväns genomgång av en bok som är väl värd att läsa mer än en gång. Den bör skyndsamt översättas

till spanska så att man särskilt i Ecuador kan förstå bakgrunden till Blombergs fotokonst – ett ovärderligt kulturarv som man gärna hade velat se några prov på i boken, inte bara de ca 25 av biografisk karaktär som ingår och som mestadels tagits av andra. Men foton finns å andra sidan i hans egna böcker, och man får hoppas att Repos fångslande och inlevelsefulla biografi blir en språngbräda för nya läsare till den bokskatt ”folkhemets äventyrare” lämnat efter sig.

Thomas Malm, Lund

Västerhavets kulturarv. Kulturmöten i skandinavisk periferi. Aina Aske och Maria Forneheim (red.). Göteborgs stadsmuseum, Göteborg och Larvik kommune 2011. 165 s. ISBN 978-82-997846-2-7.

Att i stället för att skriva nationshistoria utifrån givna territoriella gränser välja ett innahav som studieobjekt var ett innovativt grepp som Annalesskolans nestor Fernand Braudel prövade i en epokgörande bok om Medelhavet, utkommen vid 1900-talets mitt. Den rums- och kulturskapande roll som spelats av haven, onekligen mer sammanbindande än särskiljande i äldre tiders kommunikationssystem, är uppenbar. Att det var sjöförbindelserna som var nationsbildande illustreras väl av hur de danska och svenska rikena under tidig medeltid tog gestalt. Braudel har fungerat som inspirationskälla även för de böcker som ägnats Östersjön, där Hansetidens städer blivit bestående nav i kommunikationssystemet. Självfallet kan själva etiketteringen, naturlig för medeltidens tyska sjöfarare, förorsaka huvudbry i de baltiska staterna. I stället för Östersjön har hos exempelvis esterna Västerhavet blivit den gängse och mer adekvata benämningen. På ett allmänt plan är det värt att tillägga att tillkomsten av institutioner som Medelhavsmuseet och Östersjöinstitutet vittnar om betydelsen av det maritima och geopolitiskt präglade synsättet.

I analogi härmed har nu ett försök gjorts att analysera Västerhavet, som för oss svenskar är en samlingsbeteckning på Skagerrak och Kattegatt, men även kan inkludera Nordsjön, ja ibland till och med Nordatlanten. Det har skett i ett ambitiöst projekt, som efter ett flerårigt samarbete mellan universitet och museer med seminarier, föreläsningar och utställningar nyligen utmynnat i antologin *Västerhavets kulturarv*, redigerad av museiintendenterna Aina Aske i Larvik och Maria Forneheim i Göteborg. Universitetet i Göteborg och

dess stadsmuseum samarbetar här med Vestfold fylke med Larvik i centrum liksom med Aarhus universitet och landsbygdsmuseet i Gammel Estrup, beläget på Djursland i östra Jylland. Inte heller denna gång är etiketteringen oproblematisk då Västerhavet, naturligt för oss svenskar, inte är självklart givet utifrån ett sydnorskt eller jylländskt perspektiv. Därtill kommer att den uppgift man tagit sig an, nämligen att fånga kulturuttryck och kulturspridning i området kring Skagerrak och Kattegatt ingalunda hör till de lättaste. Havens benämningar är ursprungligen nederländska och gränsen innanhaven emellan dras längs en tänkt linje mellan Skagen och Marstrand medan Kattegatt söderut begränsas av en linje norr om Själland och Fyn.

För dem som bor kring detta saltstänkta territorium är namnen inte omedelbart identitetsskapande. För att avhjälpa bristen har Evert Taube, som trots övriga förtjänster knappast är så vetenskapligt renommerad, blivit apostroferad i två av antologins bidrag. I ”Jag kommer av ett brusand’ hav” tar denne utifrån sin uppväxt på Vinga fyr och ett seglarperspektiv det vattenrike i besittning som antologin avhandlar och där strändernas nationella tillhörighet tycks ha mindre betydelse. Människorna i gränslandet, som inte alltid vetat på vilken sida de hört hemma, har lätt blivit marginaliserade. Utifrån sin nordbohusländska bakgrund fångar Taubes äldre författarkollega Emily Flygare-Carlén kärnan i identitetskonflikten med orden: ”Grannskapet till Sverige, då Bohuslän var norskt, och grannskapet till Norge, när det var svenskt, har gjort denna provins till ett olyckligt tvedräktsäpple”. Inte minst hade det drabbat dess metropol Strömstad, där författarinnan växt upp och i vår tid förärats en byst.

Det rör sig om en region som varit föremål för förvånansvärt få undersökningar. Den mest omfattande dokumentationen gjordes vid 1990-talets början av den danske historikern Poul Holm i en rapport från ett tidigare Kattegatt-Skagerrakprojekt. Det kan inte sägas ha levererat mer anmärkningsvärda resultat. Frågorna var betydligt fler än svaren, som när de gavs blev vaga och diffusa. Tyvärr får nog detsamma sägas om den aktuella studien, som är disponerad i tre delar, där den första har en teoretisk och problemorienterad karaktär. Här skriver historikern Peter Aronsson allmänt men med föga vattenanknytning om regional identitet medan hans göteborgske kollega Christer Ahlberger utifrån mer empiriskt material ger sig ut på spaning efter ett gemensamt kulturarv i Västkandinaviens kust- och gränsprovins. De spår han finner på ömse sidor om vattnen

ligger i religionens konservativa karaktär och därav betingade fastare familjemönster. På Oslo-professorn Arne Bugge Amundsens lott har fallit att förklara varför ett speciellt fokus lagts på 1700-talet. En motivering är att den nationella identitetsskapande historieskrivning, som ju blev 1800-talets speciella gebiet och som var en följd av Napoleontiden och de viktiga fredssluten i Fredrikshamn 1809 och Kiel 1814, ännu inte inletts. Särskild relevans fick detta för Norge, som då började knyta an till sin bragdomsusade vikinga- och äldre medeltid. Även Sveriges förflutna kom att revideras utifrån 1809 års gränser och i Danmark föll efter 1864 års militära katastrof den gamla dansk-norska helstaten mer eller mindre i glömska. Det är i medveten kontrast till dessa tendenser som Aarhus-historikern Niels Kayser Nielsen lanserar termen transnationell kultur för att komma åt det gemensamma i det västkandinaviska vattenrike som utgör antologins objekt. Det blir också ett begrepp till vilket övriga bidragsgivare knyter an.

Skagerrak och Kattegatt bildade ett danskt-norskt innanhav från kungadömenas tillkomst fram till 1600-talets mitt, då Sverige genom de lyckosamma frederna i Brömsebro och Roskilde begåvades med en västkust. Tidigare var det enda undantaget den svenska landkorridor, som under 1200-talets lopp hade uppstått kring Göta älvs södra mynning, där Älvsborgs fästning placerades. Naturligtvis var kontrollen av detta innanhav viktig för den danska kronan. Som centrum fungerade Köpenhamn, men viktiga fästningar fanns i strategiska lägen från Öresund till Oslofjorden såsom vid Helsingborg, Varberg, Bohus och Akershus, ja om antologins ramar överskrids, ända upp till Vardöhus. Kring Kattegatt och Skagerrak rådde mycken rivalitet, som med jämna mellanrum övergick i örlog, där gränslandskapen särskilt drabbades. Kringen hämmade naturligtvis de kommersiella förbindelserna, inte minst den livaktiga bondeseglationen. I förhållande till rikenas dåtida centra får såväl den svenska västkusten, Jylland liksom Sydnorge betraktas som periferier. Med Göteborgs expansion och den transoceaniska handeln förändrades bilden. Därför står det kapitel med vilket ekonomhistorikern Per Hallén bidragit centralt i antologin. Indirekt visar han också på svagheten och begränsningen i det valda perspektivet, då Göteborg med sina vida ekonomiska tentakler inte låter sig så lätt inpassas i en skandinavisk ram. Den handelsmetropol som den svenska statsmakten skapade i nära kompanjonskap med framför allt holländarna, senare även tyskar, engelsmän, skottar och judar, resulterade i ett kommersiellt nätverk och

influensfält, som sträckte sig långt bortom närliggande innanhav. Med tillkomsten av Ostindiska kompaniet blev utvecklingen tydlig på 1700-talet. Frågan om vad som är Sveriges fram- och baksida, senare förvandlat till ett skämtsamt gnabb mellan invånarna i våra två största städer, aktualiseras redan här.

Det kan tyckas märkligt att infoga ett herrgårds- perspektiv i en antologi med ambitionen att uppmärksamma transkulturella drag kring Skagerraks och Kattegatts kuster. Det låter sig förklaras av valet av samarbetspartners samt det fokus som lagts på 1700-talet. Därigenom har ståthållarresidenset i Larvik lyfts fram, eftersom det var den bas varifrån de högadliga medlemmarna av familjen Gyldenlöve, illegitima ättlingar till Danmarks kungar, utövade sitt guvernörsstyre. Detta kunde under de nordiska gränskrigens tid, varom Gyldenlövefejden vittnar, innebära militärt engagemang på svensk mark med stora vedermödor för lokalbefolkningen. Residenset i Larvik överglänste det kungliga Akershus, som mest hade karaktären av en fästning. Ett fylke som Vestfold, liksom Östfold på fjordens andra sida, ansågs längre fram så präglade av dansktiden, att de inte passade in i den norska självbilden. Vid uppbyggandet av den nationella identiteten framstod vissa bygder som mer norska än andra. De små enklaver av icke-norsk adel, som funnits i Vestfold, bröt mot den bonderepublikanska idealbilden. Föga hjälpte det att nationalklenoder som Osebergs- och Gokstadsskeppen grävts upp i just Vestfold, en region till vilken även betydelsefulla personer som Venstres och parlamentarismens förgrundsfigur Johan Sverdrup och den ledande språk- och kulturhistorikern Sophus Bugge, hade starka bindningar.

I analogi härmed passade inte heller det mellan Randers och Grenaa belägna storslagna renässans- och barockslottet Gammel Estrup, ett godscomplex över vidsträckta jylländska domäner, som utförligt beskrivs, in i det danska nationalitetsbyggets grundvigska schema. En parallell finns i Gunnebo i nuvarande Mölndals kommun, som varken är speciellt svenskt eller västsvenskt, även om det är en Göteborgsarkitekt, Carl Wilhelm Carlberg, som ritat högreståndsbbyggnaden, med drag av italiensk villa rustica. Byggherre var den invandrade sällsynt förmögne engelsmannen John Hall, som ville manifesteras sin status med en bostad av denna dignitet. Inom parentes sagt men intressant i samman-

hanget är att Gunnebo även fått pryda försättsbladet till 1700-talsdelen av det nytgivna snart fullbordade svenska historieverket. Vad som betonas är att Göteborgs entreprenörklass till stor del rekryterades utifrån. Det gällde inte bara Hall utan även skottar som Dickson, Keiller och Gibson. Till detta kom det judiska inslaget med namn som Mannheimer, Salomon och Fürstenberg, som i hög grad stimulerade kulturlivet.

Naturligtvis hade antologin kunnat presentera andra perspektiv. Det kunde gälla den omfattande bondesegregationen utanför kungamaktens och stadsborgarnas kontroll eller fördelningen av fiskevatten och fångster för dem som bodde kring kusterna. Fiskelägen och badortsliv i den även internationellt sett unika skärgården hade varit andra teman värda att lyfta fram. Kanske hade även konsten med Skagenmålarna och Göteborgskoloristerna kunnat beredas plats. Detsamma gäller om framväxten av den moderna färjetrafiken, som idag förbinder Vestfold med Jylland, Göteborg med Fredrikshamn, Varberg med Grenaa och Strömstad med Sandefjord. Det väl etablerade samarbetet mellan norska redare och de göteborgska varven vore också värt ett kapitel. Ett spektakulärt exempel utgör de valfångarfartyg som byggdes för redarna i Sandefjord. Måhända hade det varit en fördel om en etnolog, konsthistoriker eller ortnamnsforskare beretts plats i forskarlaget. Projektledning och redaktörer har säkert begrundat dessa uppslag, men efter moget övervägande gjort sitt eget val med 1700-talet som prioriterat sekel.

Uppenbart är att valet av projektdeltagare blivit avgörande för antologins utformning. Problemformuleringarna har fått anpassa sig till dem. Som så ofta då det gäller antologier spretar det. De enskilda bidragen, där var och en kör sitt mer eller mindre eleganta sololopp, kan vara nog så intressanta men det sammanhållande kittet saknas. Därför har resultatet akademiskt sett blivit magert. Vi möter trevande resonemang och vaga slutsatser. En värdefull probleminventering har likväl kommit till stånd och bristerna har kompenseras genom utåtriktade aktiviteter för en bredare allmänhet. I övrigt gäller, att de involverade inte gjort det lätt för sig då kulturarvsbegreppet är vanskligt. Det är mångtydigt med en statisk prägel, som sällan fångar historiens dynamik.

Bert Mårald, Umeå